

Redaktionelt forord: Landbruget i en ny geopolitisk virkelighed

---

Geopolitik – som for eksempel international politik og magtpolitik mellem lande – er under forandring og har fået langt større betydning i de senere år. Hvor man tidligere anså den politiske risiko som begrænset og kun af teoretisk og meget begrænset betydning, er det nu blevet en stor risikofaktor.

Set i bakspejlet har en virksomhed som Carlsberg nok set på den hårde måde, at den politiske risiko ved for eksempel at investere i Rusland var meget stor. Mange andre virksomheder både i ind- og udland har de senere år fortrudt investeringer i og udflytninger til især Rusland og Kina. Selv om etablering i disse lande gav adgang til et stort og voksende marked eller adgang til billig arbejdskraft, har andre politiske faktorer fået stor negativ betydning: Korruption, tyveri af knowhow, statslig indblanding, manglende markedsøkonomi, juridiske og aftalemæssige problemer samt direkte nationalisering er nogle af de politiske faktorer, som afgørende har gjort det mindre attraktivt at etablere sig i disse lande.

Der var en lang periode, hvor "udflytning til lavtlønslande og etablering i nye vækstøkonomier" var mantraet og blev italesat af hvermand. Større samhandel med – og etablering i – lande som Rusland og Kina ville også skabe en gensidig økonomisk afhængighed, som også ville betyde større politisk samarbejde og samhørighed. Dermed ville det bidrage til en mere fredelig verden. De seneste års begivenheder har desværre vist, at vi var mange, der tog fejl.

De senere år har endvidere vist en tilspidset stormagtspolitik, hvor nye lande kæmper om at blive supermagter – eller i hvert fald få en langt større politisk og international rolle: Rusland kæmper helt åbenlyst for at

vende tilbage til den magtposition, som Sovjetunionen havde tilbage i 1980'erne. Kina er allerede en økonomisk supermagt og vil nu også være en politisk supermagt. Lande som Indien og Brasilien har også tydelige ambitioner, og i BRICS-samarbejdet (Brasilien, Rusland, Indien, Kina og Sydafrika) udfordrer de tydeligt Vesten – både politisk og økonomisk. BRICS blev den 1. januar 2024 udvidet med Saudi-Arabien, Egypten, De Forenede Arabiske Emirater, Iran og Etiopien. Dermed vokser modpolen til det verdensherredømme, som Vesten i praksis har haft i mange årtier. Den internationale magtbalance forrykkes.

Denne nye udvidede BRICS-alliance består af lande, som tilsammen har 47 procent af jordens befolkning. De står også for 34 procent af verdens samlede BNP, regnet i købekraftsparitet. De tilhører også en gruppe lande med relativt høje vækstrater, som betyder, at deres økonomiske betydning vil vokse.

Også det formelle handelspolitiske regelsæt er under forandring. De multilaterale handelsforhandlinger – forhandlinger i helt globalt regi, hvor i princippet alle lande i verden deltager – har fået en mindre betydning. WTO og det tidligere GATT har gennem årtier været garanter for en stadig mere åben verdenshandel: Flere og flere lande er gennem de seneste årtier blevet medlemmer af WTO. Over 90 procent af den internationale handel foregår mellem lande, som er medlem af WTO. Den internationale handel med landbrugsvarer er siden midten af 1980'erne blevet markant liberaliseret. Det gælder for landbruget i EU og i alle højtudviklede lande, og det er især drevet og styret af forhandlinger i GATT- og efterfølgende i WTO-regi.

Resultaterne er især opnået i forhandlingsrunder, men der er ikke opnået væsentlige resultater i en årrække. Således mislykkedes forhandlingerne i Doha-runden i 2011 efter et årti med forhandlinger. En yderligere styrkelse af den internationale handel var ellers på dagsordenen i Doha-runden.

Vi ser også en tendens til større fokus på nationale end på internationale forhold. Donald Trump's slogan, "America First", er meget sigende for denne udvikling – men den er ikke udelukkende amerikansk: Flere andre steder i verden ser man tilsvarende slogans, hvor indenlandske forhold og nationalisme er vigtige politiske prioriteter.

Direkte eller indirekte og skjult beskyttelse af nationale virksomheder viser sig også mere og mere. I perioder med lavkonjunktur og pres fra statsstøttede udenlandske virksomheder vil mange lande forsøge at understøtte deres egen indenlandske produktion. Nogle lande med statsstyrede virksomheder kan målrettet fravælge udenlandske leverandører og dermed beskytte den indenlandske produktion. Andre lande kan med store investeringsprojekter betinge sig, at store dele af midlerne skal gå til indenlandske projekter. I begge tilfælde kan resultatet være, at den indenlandske produktion favoriseres og understøttes, men at der skabes dårligere eller dyrere løsninger i forhold til at lade udenlandske virksomheder deltage på lige fod.

Geopolitisk ustabilitet, frygt for nye pandemier, sårbar infrastruktur (Suezkanalen, Det Røde Hav m.m.), fødevarekriser og stigende sult i verden påvirker ikke mindst landbrugets virkelighed: Vi ser en tendens til stigende handelsbeskyttelse, større selvforsyning og mindre afhængighed af import. Værdi- og forsyningskæderne skal være kortere, da de er mindre sårbare i kriseperioder. Denne udvikling er i sigens natur til ulempe for landbrug med stor international konkurrenceevne.

Ofte bruges hensyn til klimaet som forklaring på større importbeskyttelse, men her er der en hårfin balance: På den ene side kan større selvforsyning og mindre import fra især fjerntliggende lande reducere transportbelastningen og dermed CO₂-udslippet. På den anden side kan større indenlandsk produktion i stedet for import foregå med stort ressourcspild, som overstiger den mindre transportbelastning. Den større indenlandske produktion kan også erstatte anden mere klimavenlig produktion.

Dette nummer af Tidsskrift for Landøkonomi er uden et egentligt tema, men der er derimod givet plads til sammendrag af studerendes specialer eller afsluttende opgaver ved Københavns Universitet. Det er opgaver, som i bred forstand belyser emner i relation til landbrug, fødevarerindustri og fødevarermarkeder.

Første artikel har titlen *Ejerskiftestrategi - Håb er ikke en strategi* og er af skrevet af Poul Erik Jørgensen. Artiklen er baseret på forfatterens indlæg ved Landhusholdningsselskabets efterårskonference på Københavns Universitet den 28. november 2023. I artiklen understreges det bl.a., at strategi er vigtig i forhold til ejerskifte af landbrugsbedrifter, hvad enten det drejer sig om køb eller salg. Strategien må indeholde vinkler om, hvordan kapitalforholdene løses. En plan B er også vigtig i tilfælde af en kritisk situation på bedriften. Endeligt nævnes det også, at en exitstrategi bør tænkes ind hele vejen gennem ejerforløbet og senest ca. 15 år før forventet salg.

Den første artikel fra studerende har titlen *Hvilke faktorer udfordrer værdikæden for danskproducerede bælgfrugter til human konsum?* og er skrevet af Ea Boye Larsen og Camilla Lincoln Andersen. Fødevarer systemet er under pres for at reducere det klimaaftryk, som især kommer fra landbrugets husdyrproduktion. Reduktion af kødproduktion og -forbrug er derfor et af de greb, der ofte fremhæves, og som et modspil til animalsk protein vinder bælgfrugter indpas i både De Officielle Kostråd og i regeringens Handlingsplan for plantebaserede fødevarer. Når håbet og visionen er, at bælgfrugter i langt højere grad skal indgå i fremtidens fødevarerproduktion og forbrug, er det oplagt (det danske klima taget i betragtning), at vi selv skal dyrke dem inden for landets grænser. Men hvordan er værdikæden rustet til at kunne levere fremtidens bælgfrugter? Og hvilke faktorer findes i det nuværende fødevarer system, som kan udfordre værdikæden i at vinde indpas?

Artiklen er et sammendrag af et speciale, som har undersøgt de interne og eksterne faktorer, der har indflydelse på konkurrencesituationen for

værdikæden i en national kontekst. Artiklen er baseret på interviews af værdikædens aktører foretaget i forbindelse med specialet.

Marcus Leander Andersen har skrevet den næste artikel, som er en kort gennemgang af de væsentligste konklusioner og pointer i et jordbrugsøkonomisk speciale. Titlen er *En jordnær blockchainanalyse: Indsigter i permissioned, semi-private blockchains samt deres ligheder og muligheder i vertikal koordination*. Formålet er at give fødevaredetaileddet en indsigt i det sammenspil, der er mellem traditionelle strategier i vertikal koordination (jord-til-bord-koordinering) og en specifik blockchainløsning. Specialet henvender sig til beslutningstagere i feltet, der vurderer fødevarerærdikæders virkelighed om 5 år og fremefter. Der præsenteres et visuelt udtryk af blockchainløsningens potentiale i forhold til traditionelle koordinationsstrategier i fire kategorier af markedsformer: Spot, standarder, kontrakter og integration.

Det konkluderes, at den analyserede type blockchain kan være fordelagtig og bidrage positivt til detaileddets nuværende strategier inden for vertikal koordination.

Den næste artikel er skrevet af Anders Mølgaard Christensen og har titlen *Landbruget i Japan følger trop – vil være net-zero og 25% økologi inden 2050*. Artiklen er skrevet på baggrund af forfatterens praktikophold på Den Danske Ambassade i Tokyo, som en del af studiet Agricultural Economics på Københavns Universitet.

I artiklen fremhæves og sammenlignes nogle af de tiltag, som Japan og Danmark har udsigt til at gennemføre. Det konkluderes, at der er forskelle på de to landes strategier: Danmark har fokus på økonomisk bæredygtighed og miljømæssigt ansvar med betydelige investeringer i teknologiske fremskridt. Japans strategi fokuserer på holistisk bæredygtighed og adresserer udfordringer fra produktion til forbrug.

Den næste artikel er baseret på Magnus Gaardens speciale i Agricultur-

al Economics på Københavns Universitet og har titlen *Klimaforandringernes påvirkninger af landbruget i Grønland*. Der er tale om en tværfaglig analyse, der munder ud i konkrete anbefalinger til myndigheder og beslutningstagere i Grønland. Det fremhæves, at klimaforandringer har både positive og negative konsekvenser for landbruget i Grønland. Klimaforandringer medfører dog et potentiale for en øget landbrugsproduktion, hvilket er et overordnet mål i Grønland. En række tiltag er imidlertid nødvendige for at udnytte de kommende muligheder.

Den næste artikel, *Bliver landbruget og fødevarerindustrien mindre globaliseret?*, søger at besvare sin titels spørgsmål. Udgangspunktet er, at der er stor uenighed om, hvorvidt globaliseringen fortsætter, forandres eller reduceres. Udviklingen er af stor betydning for ikke mindst dansk landbrug og fødevarerindustri.

I artiklen identificeres en række drivkræfter bag globaliseringen af landbruget og fødevarerindustrien. Dette kan være med til at afdække, om drivkræfterne og dermed også globaliseringen er svækkede eller aftagende.

Når det gælder hele den globale økonomi, har der i det seneste årti været en konstant globalisering (slowbalisation eller deglobalisation), og vi ligger nu langt under den langsigtede trend. Når det gælder landbrugs- og fødevarerhvervet, har der i samme periode været en stigende globalisering men dog en svækkelse efter 2020.

Det konstateres, at selv om den langsigtede tendens tyder på fortsat stigende globalisering, er der en række konkrete politiske forhold, som på kortere eller længere sigt kan sende globaliseringen på retur.

I den næste artikel, *Udviklingen i den andelsejede agro- og fødevarerindustri*, undersøges forskellige økonomiske nøgletal og tendenser blandt danske andelsselskaber i agro- og fødevarerindustrien. I artiklen vises det, at den danske andelsejede agro- og fødevarerindustri omsatte for

godt 330 mia. kr. i 2022 og havde en markedsandel på i gennemsnit ca. 75 procent. Andelsselskabernes markedsandele i Danmark har dog været svagt faldende i de senere år. Andelsselskabernes samlede efterbetalinger m.m. til andelshaverne udgjorde i 2022 mere end 4 mia. kr., hvilket er det højeste niveau nogensinde. Det svarer til 60-70 procent af den direkte støtte til landbruget.

Den sidste artikel har titlen *1973-2022: 50 års EU-medlemskab med store forandringer i omverdenen*. Den 1. januar 2023 var det 50 år siden, at Danmark blev medlem af EU. Landbruget spillede en central rolle i debatten op til folkeafstemningen om dansk deltagelse, og EU-medlemskabet har haft – og har stadig – en stor betydning for landbruget og de tilknyttede følgeerhverv. Dansk landbrug har forandret sig meget i denne periode, men forandringerne skyldes i høj grad påvirkninger fra omverdenen uden egentlig sammenhæng med Danmarks EU-medlemskab. Energi- og fødevarerkriser samt økonomiske og politiske kriser, men også den teknologiske udvikling, husdyrsygdomme og liberalisering, har haft afgørende betydning for landbrugets udvikling.

I artiklen identificeres og belyses 13 forskellige forandringer i omverdenen, som har påvirket udviklingen i dansk landbrug og følgeerhverv. Det er forandringer og påvirkninger, som er uden direkte sammenhæng med Danmarks EU-medlemskab.

God læselyst

Henning Otte Hansen

Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet

